

ks. Witold Janocha
Katarzyna Zelińska-Król

„Kościół jest dla was gościnnym domem”

Standardy pracy duszpasterskiej
z osobami z niepełnosprawnością

Ks. Witold Janocha
Katarzyna Zielińska-Król

„Kościół jest dla was gościnnym domem”

Standardy pracy duszpasterskiej z osobami z niepełnosprawnością

Wstęp

2

1. ZASADY OGÓLNE

5

2. DOSTĘPNOŚĆ I WŁĄCZENIE

7

2.1. OSOBA Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W KOŚCIELE

7

2.1.1. Osoba z dysfunkcją ruchu

7

2.1.2. Osoba z dysfunkcją słuchu i/lub mowy

10

2.1.3. Osoba z dysfunkcją wzroku

13

2.1.4. Osoba z dysfunkcją intelektualną

17

2.1.5. Osoba ze spektrum autyzmu

19

2.1.6 Osoba z zaburzeniami psychicznymi

23

2.2. SAKRAMENTY

27

2.2.1. Chrzest

27

2.2.2. Bierzmowanie

28

2.2.3. Eucharystia

30

2.2.4. Sakrament pokuty i pojednania

32

2.2.5. Namaszczenie chorych

33

2.2.6. Sakrament małżeństwa

34

3. WSPÓŁPRACA I DIALOG

36

4. GOŚCINNY DOM

38

WSTĘP

Reczywistość osób z niepełnosprawnością jest zróżnicowana i zależy od wielu czynników, tj.: rodzaj niepełnosprawności, stopień ograniczenia funkcji, dostępność środków wspomagających, wsparcie społeczne i kultura otaczająca daną osobę. Doświadczenia osób niepełnosprawnych są rozmaite, a podejście do tematu niepełnosprawności powinno uwzględniać indywidualne potrzeby i możliwości każdego. Współczesne społeczeństwa, grupy i instytucje starają się uwzględniać różnorodność oraz stworzyć bardziej inkluzywne otoczenie. Kościół, z racji swojej misji, powinien być miejscem otwartym i akceptującym wszystkich wiernych, niezależnie od ich potrzeb i możliwości.

Włączenie osób niepełnosprawnych do wspólnoty Kościoła jest nie tylko kwestią moralną, ale również duchową oraz społeczną, dlatego powinny być podejmowane różnorodne działania, które będą odpowiedzią na specyficzne potrzeby tych osób. Zaangażowanie osób niepełnosprawnych do podstawowych funkcji i grup modlitewnych, przystosowanie architektury, form komunikacji, katechezy oraz odpowiednie przygotowanie do sakramentów to przykładowe inicjatywy, które pomagają budować poczucie przynależności i wsparcia, co jest istotne dla doświadczania pełni życia duchowego i społecznego.

Należy pamiętać, że choć wiele wspólnot kościelnych podejmuje starania w kierunku włączenia osób niepełnosprawnych, wciąż jest sporo płaszczyzn wymagających poznania i ciągłej pracy. W Kościele włączającym można wskazać na trzy filary, będące fundamentem poprawnej inkluzji: duszpasterz, osoba niepełnosprawna, wierni pełni. Zatem cała wspólnota kościelna zobowiązana jest do budowania miejsca i klimatu otwartego oraz przyjaznego dla wszystkich.

Z tej przyczyny, aby **BARDZIEJ** zrozumieć, poznać, pomóc i włączyć osoby z niepełnosprawnością w życie wspólnoty Kościoła, powstało to opracowanie stanowiące praktyczną pomoc w codziennej pracy duszpasterskiej.

Przewodnik narodził się z przekonania, że pełne włączenie i uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życie Kościoła stanie się pewnego dnia rzeczywistością. Zaproponowana jest w nim seria wskazówek oraz porad, które mogą być pomocne w osiągnięciu tego celu.

Przewodnik został przygotowany we współpracy i po konsultacjach ze środowiskiem osób z niepełnosprawnością, ich rodzinami oraz duszpasterzami¹.

Aby osoby niepełnosprawne mogły **BYĆ AKTYWNE** w Kościele, należy zrobić 3 zasadnicze kroki:

- poszerzyć wiedzę – przybliżyć i zrozumieć sytuację życiową osób z niepełnosprawnością;
- zapewnić dostęp do świątyń oraz zagwarantować udział w liturgii, sakramentach świętych i działalności na rzecz parafii;
- zaangażować – traktować osoby niepełnosprawne jak pełnoprawnych członków wspólnoty poprzez powierzanie im możliwych do zrealizowania posług.

Chociaż opracowane wytyczne nie odnoszą się do każdej możliwej sytuacji, która może pojawić się w praktyce duszpasterskiej, to przedstawiają zbiór ogólnych informacji umożliwiających i ułatwiających osobom z niepełnosprawnością dostęp do sakramentów i życia wspólnotowego w parafii. Ten przewodnik zawiera także propozycje praktycznych działań „na rzecz” i „przez” osoby niepełnosprawne – odnoszących się do włączenia, integracji i wsparcia ich w życiu Kościoła i wspólnoty.

---

¹ Konsultacje odbywały się w ramach realizacji projektu: "Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych a legislacja i praktyka pastoralna Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce" finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu "DIALOG", nr. projektu 0297/2018

1. ZASADY OGÓLNE

W Polsce jest ponad 3 mln osób z niepełnosprawnościami, które mają prawne orzeczenie o niepełnosprawności. Jeżeli do tego grona doliczy się osoby bez orzeczenia oraz starsze, to łącznie w Polsce jest od 4 do 7 mln osób niepełnosprawnych. Znacząca część spośród nich nie ma warunków, aby regularnie i aktywnie BYĆ w Kościele.

Podstawowe pytanie, które należy sobie postawić brzmi: jakie jest miejsce i rola osób z niepełnosprawnościami w Kościele? W odpowiedzi na potrzebę wzajemnego uczestnictwa w służbie Kościoła, należy postrzegać udział osób z niepełnosprawnością w odniesieniu do służby, a nie wyłącznie jako podmiot pomocy. Należy zaakcentować posługę „przez”, wypierając posługę „na rzecz”.

Poczucie przynależności do wspólnoty jest niezwykle ważne w budowaniu poczucia więzi i integralności z grupą, zarówno w obszarze duszpasterstwa dedykowanego, jak również ogólnego. Ważne jest zatem inicjowanie, zwłaszcza przez duszpasterzy, działań mających na celu ułatwienie osobom niepełnosprawnym jak najbardziej samodzielnego i aktywnego funkcjonowania w ramach parafii. Ta grupa wiernych oczekuje otwartości i elastyczności od duszpasterzy i pozostałych członków parafii oraz dobrej atmosfery, która motywuje do uczestnictwa w aktywnościach związanych z przeżywaniem wiary. Wspólnota Kościoła to także miejsce, z którego wypływa zaproszenie oraz w którym panuje klimat zachęcający do wychodzenia z własną inicjatywą organizowania różnych przedsięwzięć przez/na rzecz osób niepełnosprawnych. Osoby z różnego rodzaju niepełnosprawnościami z jednej strony oczekują inicjatywy w zakresie formułowania oferty zajęć (w tym także terapeutycznych, które odpowiadałyby specyfice choroby i były adresowane szczególnie do tej grupy osób, np. warsztaty terapeutyczne, zajęciowe); z drugiej strony mogą być źródłem inspiracji dla innych, którzy takiej organizacji mogą się podjąć. Na równi z duszpa-

sterzem oraz osobą z niepełnosprawnością zadanie kreowania aktywności i klimatu włączenia leży po stronie wiernych pełnosprawnych, którzy często są motorem podejmowanych działań, przekazywanych informacji, budowania nowych rozwiązań. Wspomniane trzy filary są źródłem, z którego bije życie wspólnoty otwartej dla wszystkich.

.....
*Rolą Kościoła, księży i wszystkich wiernych jest stworzenie takich warunków, w których osoba niepełnosprawna będzie mogła odnaleźć swoje miejsce w Kościele, wykorzystując przy tym pełnię swoich możliwości i atrybutów, przy uwzględnieniu jej potrzeb. Każdy posiada własne deficyty, ale także każdy ma atrybuty, zatem **KAŻDY** może być nie tylko odbiorcą darów Kościoła i jego duszpastwstwa, ale też jego **DAWCĄ**.*
.....

Potwierdzeniem powyższych treści niech będą słowa Konstytucji Dogmatycznej o Kościele *Lumen Gentium*:

.....
„Jak zaś wszystkie członki ciała ludzkiego, choć jest ich wiele, tworzą przecież jedno ciało, tak też i wierni w Chrystusie. Również w budowaniu ciała Chrystusowego istnieje różnorodność członków i funkcji. Jeden jest Duch, który rozmaite swe dary rozdziela stosownie do bogactwa swego i do potrzeb posługiwania, ku pożytkowi Kościoła”².
.....

² Por. *Lumen Gentium*, 7, 1 KOR, 12, 12; 1 KOR, 12, 1-11.

2. DOSTĘPNOŚĆ I WŁĄCZENIE

2.1. OSOBA Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W KOŚCIELE

2.1.1. Osoba z dysfunkcją ruchu

Niepełnosprawność ruchowa jest związana z obniżeniem możliwości poruszania się. Jest to stan wynikający z różnorodnych zaburzeń pracy kończyn, chorób, wypadków lub zmian rozwojowych w okresie płodowym.

Osoba z niepełnosprawnością ruchu to taka, której czynności motoryczne zostały obniżone z powodu:

- braku sprawnych kończyn (kończyny);
- zaburzeń układu nerwowego wpływających na porażenia i niedowład;
- niesprawności stawów.

Cechy charakterystyczne:

- porusza się na wózku inwalidzkim (ręcznym lub z silnikiem), o kulach lub z tzw. chodzikiem;
- potrzebuje specjalistycznych urządzeń do podtrzymania prawidłowego oddechu lub zaspokojenia potrzeb fizjologicznych;
- posiada problem z utrzymaniem równowagi lub spastycznością (ruchy mimowolne) oraz zachowania konwulsyjne;
- korzysta z protezy po amputacji kończyny;
- korzysta z ortezy dla osób po paraliżu lub z niedowładem kończyn.

Utrzymanie kontaktu

- utrzymuj kontakt wzrokowy i rozmawiaj bezpośrednio z osobą niepełnosprawną (a nie przez jej towarzysza), w miarę możliwości rozmowę prowadź na tym samym poziomie oczu (skorzystaj z krzesła lub ze stosownej odległości, aby rozmówca na wózku nie musiał długo trzymać głowy do góry – nadwyręża to szyję);
- zapytaj, czy osoba z niepełnosprawnością potrzebuje pomocy, nie zakładaj, że tak jest (np. mężczyzna poruszający się na wózku może chcieć sam otworzyć drzwi przed kobietą – nieproszona pomoc może naruszać jego poczucie godności lub męskości);
- nie należy dotykać, przesuwać ani przenosić urządzeń służących do poruszania się bez konsultacji z właścicielem, stanowią one część jego strefy osobistej i są niezbędne do zachowania samodzielności, w innym wypadku można wzbudzić u niego poczucie odseparowania od jedynej formy przemieszczania;
- zwracaj się zwyczajowym językiem niezależnie od sposobów przemieszczania („proszę podejść”, „proszę wejść” itp. – to wyrażenia powszechnie używane przez osoby poruszające się na wózkach) oraz inicjuj przestrzeganie ogólnie przyjętych zasad grzecznościowych;
- rozmawiaj z osobą poruszającą się na wózku, chodziku, lasce lub o kulach w sposób naturalny bez podnoszenia lub ściszenia głosu;
- nie pchaj, nie przestawiaj, nie przekręcaj czyjegoś wózka bez otrzymanej zgody. Możesz to zrobić nieumiejętnie i w konsekwencji go zepsuć lub spowodować zaburzenie koordynacji osoby na nim siedzącej, a nawet jej upadek.

Zadania duszpasterza i wspólnoty parafialnej:

- zapewnij parking i odpowiednie podjazdy zarówno dla wózków inwalidzkich, jak i dla osób poruszających się przy pomocy laski czy chodzika;
- zapewnij łatwy dostęp (szerokie drzwi, niski próg) do kościoła, ołtarza, konfesjonału, zakrystii, salki katechetycznej;
- jeśli to możliwe zapewnij dostęp do toalety przystosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- zadbaj o ambonę z regulowaną wysokością i pochyleniem;
- ułatw dostęp do materiałów wykorzystywanych w kościele (na odpowiedniej wysokości i w łatwo dostępnym miejscu);
- zatroszcz się o dostęp online do Mszy św., drogi krzyżowej, adoracji;
- zwróć uwagę na odpowiednie ustawienie krzeseł i ławek, tak aby nie odbierać nikomu widoczności i dostępności do pełnego uczestnictwa;
- zadbaj o dostosowanie miejsc oraz o odpowiednią intymność w chwilach wymagających ciszy lub skupienia (adoracja, sakrament pokuty);
- interesuj się i dbaj o kontakt z osobami, które mają problem z dotarciem do kościoła, nie pozwala im na to stan zdrowia, nie są mobilne lub samodzielne. Gdy jest taka potrzeba, postaraj się zorganizować odpowiednią pomoc.

2.1.2. Osoba z dysfunkcją słuchu i/lub mowy

Osoby z częściową lub całkowitą utratą słuchu. Możliwa jest ograniczona zdolność do posługiwania się mową i/lub pismem.

Grupa osób z dysfunkcją słuchu jest bardzo zróżnicowana. W jej skład wchodzi osoby słabosłyszące (mogą odbierać informacje drogą słuchową, z reguły korzystają z aparatów słuchowych) i głuche (nie odbierają informacji werbalnych drogą słuchową). Są to wszyscy ci, którzy nie słyszą od urodzenia albo utracili słuch na różnych etapach swojego życia.

Niektóre osoby z wadami słuchu mogą słyszeć na poziomie funkcjonalnym przy pomocy urządzeń wzmacniających, tj. aparaty słuchowe. Inni słyszą tylko określone częstotliwości. Osoby z wadami słuchu często korzystają z kombinacji czytania z ruchu warg, języka migowego i wzmocnienia, aby zrozumieć informacje mówione. Osoby głuche od urodzenia mają na ogół większe trudności z mówieniem i rozumieniem struktury języka niż osoby, które utraciły słuch w późniejszym okresie życia. W miejscu pracy codzienne hałasy – wentylatory i światła – które nie przeszkadzają osobom słyszącym, mogą mieć ogromny wpływ na zdolność słyszenia osób z wadami słuchu. Osoby te mogą mieć też trudności ze zrozumieniem treści mówionych, gdy są przekazywane w dużych i otwartych pomieszczeniach, szczególnie jeśli akustyka powoduje echa lub jeśli mówca mówi cicho, szybko lub niewyraźnie.

Cechy charakterystyczne

- posiada aparat słuchowy (lub implant ślimakowy);
- mówi w innej tonacji lub używa języka migowego;
- ma trudności z mówieniem i zrozumieniem języka mówionego;
- wskazuje na ucho rozmówcy, obserwuje jego usta, porusza głową podczas rozmowy.

Język

Głuchy czy głuchy? Różna pisownia tego słowa ma związek z nieco różnym znaczeniem:

- głuchy pisany małą literą to termin medyczny, oznaczający osobę, u której stwierdzono niedosłuch głębokiego stopnia. Możliwości słuchowe człowieka z takim niedosłuchem są ograniczone – w sposób naturalny nie jest w stanie opanować języka mówionego – a co za tym idzie – nie jest w stanie w tym języku się komunikować;
- Głuchy pisany wielką literą oznacza osobę należącą do określonej mniejszości językowej, dla której język migowy jest pierwszym językiem (w Polsce dla Głuchego pierwszym językiem będzie język migowy, a nie polski).

Utrzymanie kontaktu

- mów w naturalny sposób, raczej prostymi, krótkimi zdaniami. Nie wyolbrzymiaj ruchu warg ani nie krzycz;
- zaoferuj napisanie wiadomości z krótkimi frazami i prostym słownictwem, jeśli zauważysz, że może to być pomocne;
- nie zakładaj, że dana osoba może odczytać z ruchu warg lub że osoba z aparatem słuchowym lub implantem ślimakowym słyszy normalnie;
- rozmawiaj twarzą w twarz, aby swobodnie widzieć twarz rozmówcy;
- nie zakrywaj ust podczas rozmowy. Używaj mimiki, gestykuluj;
- jeśli obecny jest tłumacz podczas rozmowy, to utrzymuj kontakt wzrokowy z osobą niesłyszącą, a nie z tłumaczem;
- zadbaj, aby komunikacja była pozbawiona niepotrzebnego hałasu oraz bodźców utrudniających słyszenie, obserwację i skupienie;
- potwierdź, jeśli zrozumiałeś wypowiedź, jeśli nie – poproś o powtórzenie;
- nie przerywaj, nie wypowiadaj się w imieniu rozmówcy ani nie kończ jego zdań;
- nie narzucaj swojego sposobu komunikacji. Niech osoba głucha pokaże Ci, w jaki sposób chce się z Tobą porozumieć;
- w razie potrzeby skorzystaj ze słownika migowego online.

Do skutecznej komunikacji z osobą głuchą czy słabosłyszącą niezbędny jest kontakt wzrokowy. Zanim zaczniemy rozmowę, należy upewnić się, czy rozmówca na nas patrzy.

Przyjętym i akceptowanym społecznie sposobem inicjowania kontaktu jest machanie w kierunku osoby głuchej (ważne: machanie ruchem pionowym dłoni jest stosowane podczas zainicjowania kontaktu, natomiast ruch poziomy wykonujemy na pożegnanie).

Innym sposobem nawiązania kontaktu jest klepanie wykorzystywane najczęściej, gdy osoba stoi do nas odwrócona plecami. Nawiązujemy kontakt, poklepując ją delikatnie w rękę lub ramię (należy pamiętać, że dotykanie innych części ciała jest niekulturalne).

Warto wiedzieć

Niektóre osoby niesłyszące potrafią dobrze mówić, lecz trzeba pamiętać, że często jest to komunikacja jednostronna, czyli mogą nie rozumieć tego, co druga osoba im odpowiada. Czasami głusi wydają też nieartykułowane dźwięki, ma to związek z tym, że nie mają pełnej kontroli nad aparatem mowy.

Zadania duszpasterza i wspólnoty parafialnej:

- jeśli masz możliwość, podczas liturgii skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Uwzględnij pole widzenia osoby głuchej, aby migacz i miejsce sprawowania liturgii byli w jednym miejscu;
- zapewnij odpowiednie oświetlenie wokół osoby mówiącej i/lub tłumacza;
- zarezerwuj miejsca z dobrą widocznością, blisko osoby mówiącej i/lub tłumacza;
- w miarę możliwości korzystaj z dobrego systemu nagłaśniającego oraz zadbaj o środki wspomagania słuchu (pętle indukcyjne);
- zapewnij drukowane materiały, w tym podsumowanie homilii i ogłoszeń;
- opublikuj informacje na temat Mszy odprawianych w języku migowym z wykorzystaniem (jeśli parafia ma) aparatów wspomagających;
- postaraj się o duży ekran, na którym wyświetlane są teksty;

- zaplanuj miejsce i/lub sposób do godnego skorzystania z sakramentu pokuty i pojednania. Głusi powinni mieć możliwość spowiedzi u kapłana, który jest w stanie porozumiewać się z nimi w języku migowym, jeśli jest to ich jedyny sposób komunikowania się. Możliwa jest również spowiedź w obecności i za pośrednictwem zatwierdzonego tłumacza języka migowego³. Tłumacz jest ściśle zobowiązany do przestrzegania tajemnicy spowiedzi⁴. Jeżeli nie ma księdza posługującego się migowym, nie wymaga się obecności tłumacza, jednak w takim wypadku ksiądz powinien zezwolić na spowiedź na piśmie. Kapłan ma zwrócić pisemny materiał do penitenta lub go zniszczyć. Duchowni powinni dawać możliwość wyboru, która metoda komunikacji jest najbardziej odpowiednia dla osoby niesłyszącej;
- zadbaj o obecność tłumacza migowego podczas udzielania innych sakramentów, szczególnie chrztu św. czy małżeństwa.

2.1.3. Osoba z dysfunkcją wzroku

Osoba niewidoma jest całkowicie lub w znacznym stopniu pozbawiona wzroku.

Osoba ociemniała to taka, która straciła wzrok w wyniku choroby lub urazu mechanicznego po piątym roku życia.

Osoba słabowidząca to taka, która traci wzrok w przebiegu różnych schorzeń; pomimo szkielek korekcyjnych ma trudności z wykonywaniem czynności dnia codziennego.

Cechy charakterystyczne

Osoby posiadające różne wady wzroku – widzenie punktowe, boczne, wyłącznie w dzień lub w nocy, z daleka lub bliska, niewidzenie.

³ KPK, Kanon 990.

⁴ KPK, Kanon 983, par. 2, Kanon 1388, par. 2.

Poruszają się z pomocą:

- przewodnika, który odgrywa aktywną rolę, porusza się zawsze przed osobą niewidomą;
- białej laski;
- psa przewodnika. Doskonale wyszkolony pies może wejść do wszystkich miejsc użytku publicznego. Należy pamiętać, że pies przewodnik może nie mieć założonego kagańca i jest zwykle odpowiednio oznakowany.

Psa przewodnika nie zaczepiaj, nie karm bez pozwolenia i nigdy nie rozdzielaj go z osobą, której towarzyszy.

Utrzymywanie kontaktu

- aby nawiązać kontakt z osobą niewidomą, konieczny jest dotyk i słowo. Zawsze się przedstawiaj i mów bezpośrednio do niej/niego (używając imienia lub nazwiska jeśli znasz);
- bądź bardzo precyzyjny w swoich wypowiedziach (wskazuj: po lewej, prawej, obok mnie itp., nigdy nie używaj słów, jak: tutaj, tam, to, uwaga itd.);
- przed lub podczas każdej czynności komunikuj się, wyjaśniaj co zamierzasz robić lub co w tej chwili robisz;
- zapytaj osobę niewidomą, czy potrzebuje pomocy – nie zakładaj, że jej potrzebuje;
- jeśli chcesz opuścić rozmówcę, powiedz mu o tym, aby nie pozostał sam, prowadząc dialog;
- jeśli chcesz zaproponować pomoc przy przemieszczaniu się, zaproponuj swój łokieć lub ramię. Pozwoli to zachować komfort zarówno fizyczny i intymny, jak i bezpieczeństwo. Idź wtedy przodem i ostrzegaj dokładnie o przeszkodach (np. schody w górę, skręcamy w lewo itp.);
- gdy osoba niewidoma podpisuje dokumenty, należy dokładnie odczytać ich treść lub zaproponować obecność towarzysza, który zapozna osobę niewidzącą z podpisywanymi dokumentami;

- zwracaj się zwyczajowym językiem („proszę zobaczyć”, „do widzenia” itp.) oraz inicjuj przestrzeganie ogólnie przyjętych zasad grzecznościowych;
- podaj rękę w geście przywitania, mówiąc co robimy;
- podchodź z przodu, nie mówimy zza pleców, nie dotykamy znie-nacka, nie krzyczymy.

Komunikacja niewerbalna, która jest nieosiągalna dla osób niewidomych to:

- mimika twarzy;
- pantomimika, czyli gestykulacja.

Osoby niewidome nie są w stanie odbierać powyższych komunikatów niewerbalnych, a co za tym idzie, nie potrafią spontanicznie ich naśladować. Dostępna jest dla nich jedynie modulacja głosu (której i tak muszą się nauczyć).

Proksemia, czyli zachowanie właściwej odległości między rozmówcami (zbyt bliska odległość od rozmówcy lub przekroczenie tzw. strefy intymnej jest przez osobę niewidomą odczuwana i może wzbudzać w niej niezdefiniowany dyskomfort, a nawet lęk).

Zawsze pytaj, czy osoba z dysfunkcją wzroku potrzebuje pomocy, zanim jej udzielisz. Nie zakładaj, że tak jest. Jedynym wyjątkiem, kiedy możemy zareagować natychmiast, bez informowania, są sytuacje niebezpieczne – wtedy najpierw zatrzymujemy osobę, a później wyjaśniamy, co się wydarzyło.

Najważniejsza zasada dla widzącego przewodnika jest taka, że to osoba niewidoma chwyta go za rękę, a nie odwrotnie. Pełniąc taką rolę, dotykamy wierzchem dłoni dłoni osoby niewidomej (po stronie bez ła-ski), a następnie podajemy jej swoje ramię. Osoba niewidoma chwyta przewodnika powyżej łokcia, jej kciuk jest po zewnętrznej stronie ręki przewodnika, palce – po wewnętrznej. Idziemy krok przez osobą niewidomą. Pozwoli jej to wystarczająco wcześnie odczytać wskazówki,

dotyczące ukształtowania czy aranżacji terenu płynące z ruchu naszego ciała, i reakcję. Należy pamiętać o dokładnym precyzowaniu ruchów i opisu otoczenia.

W sytuacji, gdy prowadzimy niewidome dziecko lub osobę niskiego wzrostu, to osoba niewidoma chwyta przewodnika za rękę na wysokości nadgarstka.

Innym znanym i używanym sposobem prowadzenia jest „gęsiego” – z ręką położoną na ramieniu.

Zadania duszpasterza i wspólnoty parafialnej:

- aby odpowiednio pomóc osobie z dysfunkcją wzorku, zapytaj, jaki jest jej/jego stopień niewidzenia;
- oprowadź niewidomego po kościele. Opisz świątynię, precyzyjnie wskazując jej usytuowanie i wskaż kluczowe miejsca (ołtarz, konfesjonał, ławki, drzwi itp.), aby osoba z niepełnosprawnością miała rozeznanie;
- zaproponuj dogodne miejsce w kościele (z ewentualnym uwzględnieniem obecności psa przewodnika);
- podczas Komunii św. lekkim dotykiem ramienia poinformuj o swojej obecności;
- postaraj się o wcześniejsze udostępnienie (np. na stronie online’owej parafii) materiałów wykorzystywanych podczas nadchodzącej liturgii w celu ich wcześniejszego przetworzenia czy pobrania. Ułatwi to osobie niewidomej czynnego udziału w sprawowanej liturgii;
- w wykorzystywanych materiałach, dokumentach, modlitewnikach, śpiewnikach dostosuj czcionkę, zwiększ rozmiar odpowiednio do potrzeb osób słabowidzących (standardem odpowiadającym powszechnej dostępności jest czcionka Arial 14). Jeśli nie jest możliwe dostosowanie wszystkich materiałów, zadbaj przynajmniej o kilka egzemplarzy spełniających te kryteria;
- jeśli dana osoba nic nie widzi, niezbędny jest alfabet Braille’a jako podstawowe narzędzie do czytania i pisania. Również systemy audio są używane do czytania dokumentów;

- w celu szybkiej komunikacji osoby niewidome korzystają także z poczty elektronicznej i coraz częściej z mediów społecznościowych. Upewnij się jakie są mobilne aplikacje preferowane przez osoby niewidome, które mogłyby być dla nich pomocne w aktywnej komunikacji oraz życiu parafii.

2.1.4. Osoba z dysfunkcją intelektualną

Osoby z istotnym ograniczeniem niektórych umiejętności (porozumiewanie się, podejmowanie decyzji, dbanie o własne zdrowie i bezpieczeństwo) i sprawności (interpersonalnych, radzenie sobie z czynnościami dnia codziennego).

Cechy charakterystyczne

- posiadają problemy w funkcjonowaniu poznawczym, emocjonalnym oraz adaptacyjnym;
- niepełnosprawność intelektualna nie jest chorobą, lecz trwałym stanem zmniejszenia możliwości rozwojowych;
- osoby o głębokim i znacznym stopniu niepełnosprawności intelektualnej nie są w stanie funkcjonować bez pomocy innych osób;
- nie każda osoba posiada niepełnosprawność widoczną. Zdarza się, że niepełnosprawność przejawia się zachowaniem, które odbierane jest jako zachowanie niegrzeczne, niesubordynowane, nieodpowiednie.

Utrzymywanie kontaktu

- podczas rozmowy z osobą niepełnosprawną intelektualnie zawsze zwracaj się wprost do rozmówcy. Patrz na nią i mów do niej, a nie do opiekuna. Jeśli znasz imię – mów po imieniu, szczególnie ważne jest akcentowanie osobistej tożsamości;
- jeśli rozmówca jest świadomy i otwarty na dialog, bądź cierpliwy i wyrozumiały, mów powoli i zrozumiale, ale nie używaj języka dzieciniego;

- zalecane jest używanie zdań pojedynczych, słów krótkich i prostych;
- pytania powinny być na tyle proste, aby można było odpowiedzieć jednym zdaniem, słowem lub skinieniem głowy;
- dostosuj tempo oraz słownictwo do poziomu zrozumienia osoby niepełnosprawnej, a w razie możliwości i/lub potrzeby zobrazować coś rysunkiem lub zdjęciem;
- mów wyraźnie, a jeśli nie jesteś pewien treści wypowiedzianych przez rozmówcę, poproś o potwierdzenie tego, co według Ciebie miał na myśli;
- słuchaj cierpliwie i z uwagą, nie dopowiadaj, nie kończ zdań za rozmówcę;
- osoba z niepełnosprawnością intelektualną może wolniej przyswajać nowe wiadomości i potrzebować więcej czasu na odpowiedź. w razie problemów ze zrozumieniem zapytaj, w jaki sposób możesz pomóc;
- należy szanować przestrzeń osobistą rozmówcy i nie inicjować kontaktu fizycznego, jak: dotykanie dłoni, głaskanie po głowie, wycieranie ust.

Trudności w kontakcie z osobą niepełnosprawną intelektualnie wynikają z tego, że:

- nie mówią lub to co mówią jest trudne do zrozumienia;
- wizualne bariery przy niektórych rodzajach niepełnosprawności powodują, że kontakt jest utrudniony lub się go unika;
- mają ograniczoną umiejętność mowy, reakcji oraz charakterystyczne i nieprzewidziane ruchy (tiki i inne nietypowe zachowania);
- nadopiekuńczy rodzice niepełnosprawnych dorosłych mówią za nich;
- ich reakcje i ruchy są wolniejsze;
- mają trudność w przebywaniu w jednym miejscu, w którym trudno zachować ciszę i skupienie;
- powtarzają kilkakrotnie usłyszane słowo lub zdanie;
- wykazują się dużą otwartością na innych, poziomem empatii, chęcią uczestnictwa i pomocy;
- bywają bardzo spontaniczni, nadpobudliwi, krzykliwi.

Zadania duszpasterza i wspólnoty parafialnej:

- przedstawiaj informacje o grupach, wspólnotach, działaniach integrujących osoby niepełnosprawne;
- zorganizuj działania wspierające dla całych rodzin;
- pomyśl lub dopytaj, w jaki sposób możesz ułatwić przygotowania do sakramentów oraz udziału w liturgii;
- nawiąż kontakt z innymi parafiami, aby wspólnie dostosować i zaproponować osobom niepełnosprawnym udział w skierowanych dla nich formach modlitwy;
- zachęcaj do uczestnictwa w działaniach parafialnych, zorganizuj i wspieraj działania, które mogą zintegrować środowiska;
- zaproponuj duszpasterstwo dla rodzin z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie, odwiedzaj ich w domach, szczególnie podczas gdy sami nie mogą być obecni w kościele;
- stwórz atmosferę przyjazną, akceptującą, gdzie każdy może się czuć pełnoprawnym członkiem Kościoła, mającym własne duchowe potrzeby;
- wspieraj ich, aby wzrastali w powołaniu chrześcijańskim i ewangelizacyjnym.

2.1.5. Osoba ze spektrum autyzmu

Autyzm jest obecnie najczęściej występującym zaburzeniem rozwoju u dzieci. Nie jest chorobą, lecz całościowym zaburzeniem rozwoju.

Zaburzenia należące do spektrum autyzmu (ang. ASD – *autism spectrum disorder*) obejmują rozmaite wyzwania rozwojowe w zakresie: porozumiewania się, myślenia, rozwoju społecznego, umiejętności poznawczych, zainteresowań i form aktywności, a także umiejętności motorycznych. Spektrum autyzmu oznacza dużą różnorodność funkcjonowania osób autystycznych, które przejawiają się odmiennym postrzeganiem świata i sposobem przetwarzania informacji. Każda osoba w spektrum autyzmu ma nieco inne nasilenie objawów i nieco inny ich profil.

Zespół Aspergera (ZA) jest częścią spektrum autyzmu. Osoby z ZA mają trudności w kontaktach społecznych, często bardzo angażują się w wąską dziedzinę wiedzy i nie lubią zmian. Diagnoza ZA opiera się na obserwacji trzech sfer: relacji społecznych, komunikacji, stereotypowego zachowania.

Od autyzmu różni się ono przede wszystkim brakiem ogólnego opóźnienia lub upośledzenia rozwoju mowy i funkcji poznawczych.

Osoby z ZA lubią niezmiennosc oraz sytuacje o stałych i jasnych regułach. Często są przywiązane do własnej rutyny i rytuałów. To daje im poczucie bezpieczeństwa i pozwala lepiej orientować się w świecie. Zespołu Aspergera nie widać na pierwszy rzut oka.

Cechy charakterystyczne

- mogą występować trudności z rozpoznaniem mimiki i uczuć;
- mogą pojawić się problemy z wymową oraz ze zrozumieniem znaczenia wypowiedzianych słów i trudności w prowadzeniu rozmowy;
- zdarza się, że nie rozumieją poleceń, wypowiedzi, żartów;
- posiadają zdolność do bardzo dobrego pamiętania wydarzeń z wczesnego dzieciństwa i długotrwałego pamiętania szczegółów (głównie o charakterze wzrokowym) i faktów (szczególnie dla siebie istotnych);
- często nie rozumieją niepisanych zasad konwersacji i reguł społecznych;
- miewają trudności z panowaniem nad własnym zachowaniem – wiele osób z autyzmem ma problemy sensoryczne, co oznacza, że zmysły inaczej odbierają bodźce, tj.: światło, obrazy, dźwięki. Osoby te inaczej odczuwają dotyk, zapach, smak czy ból (np.: boją się dźwięku miksera, wpatrują się w lampy, kręcą się długo w kółko, nie pozwalają wziąć się za rękę, wkładają do ust niejadalne rzeczy itp.).

Najczęściej występujące manieryzmy ruchowe to: rytmiczne kołysanie się, chodzenie na palcach, machanie rękami lub nogami, nakręcanie

włosów na palec, strzelanie palcami, obgryzanie paznokci, chodzenie po pomieszczeniu w tę i z powrotem, kręcenie się w kółko, nadmierne mruganie, ustawianie lub przestawianie różnych przedmiotów, ssanie palców, kręcenie głową.

Manieryzmy ruchowe mogą także przyjąć formę zachowań destrukcyjnych, tj.: uderzanie głową o ścianę, bicie się po twarzy, przygryzanie warg, wciskanie gałek ocznych, wyrywanie włosów, natrętne się drapanie.

Utrzymanie kontaktu

- bądź przyjazny, ale się nie narzucaj. Nie zniechęcaj się, gdy osoba z autyzmem nie patrzy Ci w oczy podczas rozmowy;
- dawaj czas na odpowiedź i bądź cierpliwy, gdy rozmówca nie odpowiada natychmiast na zadawane pytania;
- używaj krótkich zwrotów i jasnych, konkretnych sformułowań. Podawaj przykłady;
- unikaj abstrakcyjnych pojęć, żartów, ironii, dwuznaczności, porównań i metafor. Upewnij się, że osoba z autyzmem, z którą rozmawiasz, wie, o co Ci chodzi;
- mów, czego oczekujesz. Zamiast powiedzieć, czego nie chcesz („nie biegaj”), powiedz, co ta osoba może zrobić („chodź powoli”);
- jeżeli masz kontakt z osobą niemówiącą, spróbuj skorzystać z alternatywnych sposobów komunikacji, np.: możesz poprosić o wskazanie obrazka, piktogramu, wybranie odpowiedniego przedmiotu, a w przypadku osób posługujących się pismem – o zapisanie swojej odpowiedzi lub zapisanie pytania na kartce czy komputerze.

Zadania duszpasterza i wspólnoty parafialnej:

- osoba z autyzmem może czuć się zaniepokojona w nowej sytuacji. Objawem niepokoju i braku poczucia bezpieczeństwa mogą być manieryzmy ruchowe. Nie jest to przejaw agresji. Jeżeli jednak manieryzmy będą się nasilać, może to oznaczać, że sytuacja jest zbyt trudna dla tej osoby. Zaproponuj wówczas przejście do spokojniejszego miejsca, np. na zakrytą. Można również zapytać osobę wspierającą (rodzica, opiekuna), czy i w jaki sposób można pomóc;
- staraj się być przewidywalny, uprzedzaj o zmianach, nie zaskakuj;
- dla osoby z autyzmem każde nowe wydarzenie, spotkanie nieznaną dotąd osoby może być powodem silnego niepokoju – daj jej więc czas na oswojenie się z nową sytuacją;
- zwróć uwagę, aby Twoja mimika i emocje były czytelne, nazywaj co czujesz w danej sytuacji;
- unikaj głośnych dźwięków, jaskrawych kolorów, oświetlenia fluorescencyjnego i migającego. Może ono spowodować poważne przeciążenie sensoryczne, dlatego lepsze jest światło naturalne lub miękkie światło żarówkowe;
- duże grupy mogą być nadmiernie stymulujące lub przytłaczające; zrozumienie niuansów komunikacji w takiej grupie może być trudne. Małe grupy w cichych pokojach są lepszą opcją dla dobrej komunikacji;
- nie bój się używać alternatywnych sposobów komunikowania – stosuj obrazki, zdjęcia czy piktogramy jako wsparcie swoich słów. Ucz niemówiące lub słabomówiące osoby z autyzmem używać obrazków i innych sposobów komunikacji.

2.1.6. Osoba z zaburzeniami psychicznymi

Choroby i zaburzenia psychiczne to obecnie jedno z najpoważniejszych na świecie źródeł nie-sprawności życiowej ludzi.

Osoby cierpiące na zaburzenia psychiczne doświadczają problemów z myśleniem, emocjami, postrzeganiem, pamięcią i motywacją. Ich zaburzenia mogą zakłócać zdolność odczuwania, myślenia lub współżycia z innymi. Grupa zaburzeń jest zróżnicowana, zalicza się do niej, m.in.: zaburzenia nastroju, nerwicowe, osobowości, odżywiania, adaptacyjne czy psychotyczne. Większość osób z zaburzeniami psychicznymi nie jest agresywna. Niepokój i brak poczucia bezpieczeństwa mogą manifestować się przez manieryzmy ruchowe: trzepotanie rękami, kołysanie się, podskakiwanie, powtarzanie określonych ruchów itp. Należy traktować je normalnie, nie zwracać na nie uwagi.

W związku z tym, że zaburzenia te mają charakter ukryty, może zdarzyć się, że trudno będzie dostrzec, że ktoś ma problemy psychiczne. Osoby z takimi zaburzeniami mają różne osobowości i sposoby radzenia sobie ze swoją niepełnosprawnością. Niektórzy mogą mieć trudności z rozumieniem znaków społecznych, podczas gdy inni mogą być nadwrażliwi.

Cechy charakterystyczne

Stany otępienia, urojenia, zaburzenia nastroju, schizofreniczne i schizoafektywne, nerwicowe, osobowościowe, psychoseksualne – związane z zażywaniem substancji psychoaktywnych oraz zaburzeniami odżywiania.

Utrzymanie kontaktu

- do rozmowy podchodź indywidualnie, dobierz tempo i temat rozmowy do stanu psychicznego i fazy choroby rozmówcy;
- rozmowę prowadź logicznie i konsekwentnie w zależności od stanu zaburzonej osoby. Mogą u niej pojawiać się utrudnienia związane z koncentracją, jasnością myślenia i wypowiedzi;

- nie poruszaj kilku wątków na raz, mów zwięźle, nie odbiegaj od tematu, nie twórz zbyt rozbudowanych zdań;
- wzbudź zaufanie rozmówcy, docen jego wartość (szczególnie jeśli zauważysz u niego niskie poczucie własnej wartości);
- zapytaj, co sprawi, że poczuje się swobodnie i szanuj jej potrzeby. Osoby z zaburzeniami psychicznymi mogą mieć problemy z wykonywaniem codziennych czynności;
- nie utożsamiaj osób z rozpoznaniem psychiatrycznym z ludźmi z obniżoną normą intelektualną. To może powodować błędny sposób komunikacji;
- sprzyjające dobremu kontaktowi są: wyrozumiałość, powstrzymanie się od krytyki i ponaglenia, otwartość na drugiego człowieka, próba zrozumienia jego problemu i akceptacja.

Zadania duszpasterza i wspólnoty parafialnej:

- nie porównuj dwóch osób, mających jednakową diagnozę oraz ich możliwości – każdy jest inny i może przeżywać chorobę w odmienny sposób, wymagać innego wsparcia;
- nie staraj się pomagać w sposób natarczywy, ale nie rezygnuj z kontaktu nawet w sytuacji, gdy osoba sprawia wrażenie niemiłej;
- nie bagatelizuj żadnych komunikatów sugerujących chęć popełnienia samobójstwa czy samookaleczenia;
- bądź cierpliwy i wyrozumiały;
- w sytuacji kryzysowej zachowaj spokój i udziel wsparcia w taki sam sposób, jak w przypadku każdej innej osoby. Zapytaj, jak możesz pomóc. Jeżeli sytuacja tego wymaga możesz zapytać, czy Twój rozmówca ma ze sobą lekarstwa, które musi zażyć;
- nie powinienes starać się samodzielnie rozwiązywać problemów i udzielać rad („pokonasz to”, „weź się w garść”), pomniejszać wagi problemu, ale możesz – jeśli ten ktoś ma taką potrzebę – wysłuchać go i okazać wsparcie;
- w sytuacji kryzysowej zadzwoń pod numer ratunkowy 112.

W jaki sposób osoby z niepełnosprawnością mogą wzbogacić Kościół:

- przekazując żywą, prostą i autentyczną wiarę;
- odkrywając piękno prostoty serca i kruchość;
- pokazując, że każda osoba jest stworzona do świętości;
- radością odkrywania Boga poprzez własne ograniczenia;
- poprzez bezwarunkową miłość dla wszystkich;
- przez poszukiwania i spotkania z Bogiem w cierpieniu;
- potwierdzając, że Bóg wybiera słabych, aby kruszyć serca silnych;
- poprzez świadectwo przyjęcia, poświęcenia i opieki rodziców nad niepełnosprawnymi dziećmi, którzy dają dowód zasadnej walki w obronie ludzkiego życia i godności;
- inicjują relacje międzyludzkie oparte na czułości i miłości, które burzą egoizm, pychę i strach przed innością, małością oraz kruchością własną i innych;
- inspirują do szukania dobrych relacji, solidarności i pomocy we wzajemnych potrzebach i ofiarowaniu siebie dla innych;

Zapamiętaj

- traktuj osoby z niepełnosprawnością bez obaw i uprzedzeń;
  - nawiązuj kontakt wzrokowy;
  - okazuj naturalność, akceptację i troskę;
  - zainteresuj się umiejętnościami i potrzebami;
  - zrozum i szanuj indywidualny rytm, styl bycia, nawyki;
  - powtórz instrukcje, jeśli jest taka potrzeba;
  - nie traktuj dzieci z niepełnosprawnością jak dorosłych oraz dorosłych jak dzieci;
  - doceniaj potencjał i możliwości. Zachęcaj do aktywności, pomocy i działania na rzecz kościoła, parafii, innych;
  - pytaj, czy i jak możesz pomóc, ale nie zakładaj, że każdy pomocy potrzebuje;
  - w miarę możliwości utrzymuj kontakt, angażuj, włączaj;
  - pamiętaj – **KAŻDA OSOBA POSIADA TAKĄ SAMĄ GODNOŚCI I JEST STWORZONA DO ŚWIĘTOŚCI!**
-

2.2. SAKRAMENTY

2.2.1. Chrzest

„Chrzest święty jest fundamentem całego życia chrześcijańskiego, bramą życia w Duchu (*vitae spiritualis ianua*) i bramą otwierającą dostęp do innych sakramentów”⁵.

Niepełnosprawność nigdy nie jest sama w sobie powodem do odroczenia lub odmowy udzielenia chrztu. Niemowlęta i małe dzieci niepełnosprawne podobnie jak inne dzieci mogą być ochrzczone, jeśli tylko ich rodzice (przynajmniej jeden) i rodzice chrzestni wyznają wiarę⁶.

W przypadku dziecka urodzonego z niepełnosprawnością celebrowanie chrztu św. w publicznych Mszach św. parafialnych jest potwierdzeniem, że to dziecko, jak każde inne, jest przyjmowane z wielką radością do wspólnoty Kościoła.

W przypadku niedojrzałości rodziców, trudnych lub/i emocjonalnych doświadczeń wynikających z urodzenia się dziecka z niepełnosprawnością należy zadbać o szczególny kontakt z rodzicami, odpowiednie ich przygotowanie, rozbudzenie wrażliwości oraz potrzeby bycia blisko Boga. Należy uświadomić istotę chrztu oraz obowiązków z nim związanych (wychowanie w wierze) przy szczególnym podkreśleniu otwarcia Kościoła na KAŻDEGO człowieka.

Chrzest może zostać odłożony tylko wtedy, gdy nie ma powodu, by mieć nadzieję, że osoba zostanie wychowana w wierze katolickiej⁷.

Rodzice, którzy otrzymują w okresie prenatalnym diagnozę stanu zagrażającego życiu matki lub dziecka, powinni otrzymać odpowiednie wsparcie z zapewnieniem, że ich dziecko zostanie ochrzczone „bez zwłoki”⁸.

---

⁵ Katechizm Kościoła Katolickiego, 1213.

⁶ Kodeks Prawa Kanonicznego, Kanon 868, par. 1.

⁷ KPK, Kanon 868, par. 2.

⁸ KPK, Kanon 867, par. 2.

Kapłani powinni zapewniać duchowe i emocjonalne wsparcie rodzinom, które otrzymały trudną diagnozę prenatalną, proponując stałe wsparcie przed i po narodzinach dziecka ze szczególną troską w przypadku śmierci dziecka.

Nie ma przeszkód, aby osoba z niepełnosprawnością mogła pełnić rolę chrzestnego/chrzestnej (o ile spełnia warunki przewidziane KPK)⁹.

.....
Niepełnosprawność sama w sobie nigdy nie jest powodem odroczenia chrztu.
.....

2.2.2. Bierzmowanie

Przyjęcie bierzmowania jest ściśle związane z chrztem i wyznacza kolejny etap w drodze do bycia w pełni członkiem Kościoła.

Przez ten sakrament człowiek jeszcze ściślej wiąże się z Kościołem, otrzymując szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze bardziej zobowiązany jest, jako prawdziwy świadek Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do bronienia jej¹⁰.

Bierzmowanym może zostać ten, który swoim życiem świadczy o Chrystusie w codziennym życiu. Dla osoby z niepełnosprawnością jej indywidualne doświadczenie również będzie świadectwem wiary.

Proboszczowie, rodzice i osoby wspierające osoby niepełnosprawne mają obowiązek zapewnić, aby wierni, którzy zostali ochrzczeni byli właściwie przygotowani i otrzymali sakrament w odpowiednim czasie¹¹.

Ważne jest, aby parafia zapewniła osobie z niepełnosprawnością poczucie otwartości na udzielenie sakramentu. Osoba wyrażająca wolę przyjęcia bierzmowania powinna wówczas mieć możliwość wzięcia udziału w odpowiednio dostosowanym przygotowaniu do niego. Dla

⁹ KPK. Kanon 874.

¹⁰ Por. Lumen Gentium, 11.

¹¹ KPK, Kanon 890.

większości młodych osób niepełnosprawnych przyjęcie bierzmowania odbywa się w wieku wskazanym przez Kodeks Kanoniczny¹².

Zapis z Kodeksu Kanonicznego wskazuje, że bierzmowanie jest przeznaczone dla osób, które używając własnego rozumu, godziwie przyjmują ten sakrament, a będąc odpowiednio pouczonym, może odnowić przyrzeczenia chrzcielne¹³. Jednak warto też pomyśleć o tych osobach, które z powodu niepełnosprawności intelektualnej lub deficytów rozwojowych mogą nigdy nie mieć możliwości wykorzystania własnego rozumu na takim poziomie, aby świadomie poprosić o sakrament bierzmowania. Należy taką osobę zachęcać do przygotowania oraz otrzymania sakramentu bezpośrednio lub, w razie potrzeby za pośrednictwem rodziców. Ważne jest, aby sami zainteresowani oraz/lub ich opiekunowie otrzymali potrzebne wskazówki duszpasterskie w kierunku przyjęcia i potwierdzenia swojej wiary. w miarę możliwości osoby z niepełnosprawnością powinny być włączane wraz z innymi podczas przygotowywania i celebrowania sakramentu. Może jednak zaistnieć potrzeba zaaranżowania dostosowanej formy przygotowania do sakramentu (np. indywidualnie, prostsza forma itp.).

.....
Przygotowanie się młodej niepełnosprawnej osoby do przyjęcia bierzmowania jest okresem zastanowienia się nad wiarą oraz zrozumieniem tego sakramentu. Jest to także czas rozpoznania, w jaki sposób można pomóc młodej osobie, aby nadal wzrastała w wierze i odkrywała swoje szczególne dary i powołanie.
.....

---

¹² KPK, Kanon 891.

¹³ KPK, Kanon 889, par. 2.

2.2.3. Eucharystia

Celebracja Eucharystii jest w centrum całego chrześcijańskiego życia, w którym Jezus Chrystus jest ofiarowany i przyjęty i przez którą Kościół nieustannie żyje. Eucharystia oznacza i tworzy jedność Ludu Bożego, przez nią buduje się Ciało Chrystusa. Pozostałe bowiem sakramenty i wszystkie kościelne dzieła mają związek z Eucharystią i ku niej są ukierunkowane¹⁴.

Rodzice, opiekunowie i księża są zobowiązani do właściwego przygotowania dzieci do przyjęcia Eucharystii¹⁵.

Ważne jest, aby pamiętać, że kryteria przyjmowania Komunii Świętej są takie same dla osób z niepełnosprawnością (i rozwojową, i intelektualną) jak dla wszystkich osób, pod warunkiem, że ta osoba może odróżnić Ciało Chrystusa od zwykłego chleba¹⁶, nawet jeśli to rozpoznanie jest okazane poprzez nietypowy sposób, gest lub pełne szacunku milczenie.

W celu dokonania rzetelnego rozeznania zachęca się proboszczów do konsultacji z rodzicami lub opiekunami osób niepełnosprawnych, ale także personelem diecezjalnym zaangażowanym w kwestie niepełnosprawności.

Przygotowując dzieci do przyjęcia sakramentu Eucharystii, wskazane jest włączenie dzieci z niepełnosprawnością do ogólnych przygotowań organizowanych przez parafię. Dla osób niepełnosprawnych intelektualnie przygotowanie powinno być odpowiednio dostosowane, aby w sposób najbardziej jasny i czytelny można było dotrzeć do ich percepcji. Jednak najważniejszą cechą jest nie tyle specjalistyczna adaptacja materiałów katechetycznych, choć jest to potrzebne, co aktywne i świadome zaangażowanie, które umożliwi naukę i poznanie, mając na względzie niepełnosprawność danej osoby, która musi zrozumieć, czym jest i co oznacza sakrament Eucharystii.

Niektóre osoby (szczególnie z głęboką niepełnosprawnością intelektualną) mogą potrzebować pomocy lub interpretacji, aby zrozumieć istotę sakramentu. Mogą oni wyrażać swoją wiarę poprzez różne spo-

¹⁴ KPK, Kanon 897.

¹⁵ KPK, Kanon 914.

¹⁶ KPK, Kanon 912, par.1.

soby niewerbalne: gest, pełne czci milczenie, mruganie czy ruch gałek ocznych. Bardzo ważne jest, aby księża i katechiści konsultowali się z rodzicami lub opiekunami w rozpoznawaniu gotowości do przyjęcia Eucharystii. w większości przypadków pomocne może być uzyskanie porady od doradców diecezjalnych lub innych ekspertów podczas dokonywania oceny. Wiele wniesć może także osobista relacja między kapłanem lub katechistą, a osobą z niepełnosprawnością intelektualną i jej rodziną. Ci, którzy znają osobę niepełnosprawną, często potrafią zrozumieć znaki i dźwięki, które okazują szacunek dla tajemnicy sakramentu oraz chęć jego przyjęcia.

Wiara rodziny i opiekunów osoby z niepełnosprawnością intelektualną odgrywa znaczącą rolę przy podjęciu decyzji o właściwym momencie przyjęcia Eucharystii. Podobnie jak przy chrzcie, wiara rodziców może stanowić podstawę wiary osoby, którą się opiekują. Wiara rodzin, w których jest dziecko z niepełnosprawnością, może być wzmocniona przez przyjęcie ich dziecka do wspólnoty, czego znakiem jest dopuszczenie go do przyjęcia komunii.

Benedykt XVI w adhortacji posynodalnej *Sacramentum caritatis* (58) zaznaczył, że: „należy zadbać, aby ci nasi bracia i siostry mogli przyjmować często komunie sakramentalną. Wzmacniając w ten sposób związek z Chrystusem ukrzyżowanym i zmartwychwstałym, będą mogli czuć się w pełni egzystencjalnie włączeni w życie i misję Kościoła, poprzez ofiarę z własnego cierpienia, w zjednoczeniu z ofiarą naszego Pana”.

W końcu, należy również zapewnić komunie eucharystyczną osobom upośledzonym umysłowo ochrzczonym i bierzmowanym: „otrzymują one Eucharystię w wierze, również w wierze ich rodziny lub wspólnoty, która im towarzyszy”¹⁷.

---

¹⁷ Benedykt XVI, Posynodalna adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*, pkt 58.

Jeśli zostanie ustalone, że parafianin, który jest osobą z niepełnosprawnością, nie jest jeszcze gotowy na przyjęcie Eucharystii, należy zwrócić szczególną uwagę na wyjaśnienie przyczyn tej decyzji. w takich przypadkach ważne jest, aby osoba i jej rodzina zostały poinformowane o możliwość porozmawiania o tej decyzji i szukaniu dalszych sposobów na włączenie osoby niepełnosprawnej w tajemnicę Eucharystii.

Należy dostosować miejsce oraz formę udzielania sakramentu Eucharystii do potrzeb wynikających z niepełnosprawności. W przypadku osób, które nie mogą uczestniczyć w celebracji Mszy św. w kościele, zadбай, aby miały one możliwość przyjęcia Ciała Jezusa w domu.

.....
Sprawowanie Eucharystii należy zorganizować w taki sposób, aby wszyscy uczestnicy uzyskali z niej jak największe owoce¹⁸.
.....

2.2.4. Sakrament pokuty i pojednania

W sakramencie pojednania wierni korzystają z łaski przebaczenia za ich grzechy.

Sakrament pokuty i pojednania jest uzdrowieniem, dzięki któremu chrześcijanie doświadczają Bożego przebaczenia i który pozwala im rozpoznać ich grzeszność oraz potrzebę zmiany i powrotu do Ojca¹⁹. Indywidualna i integralna spowiedź i rozgrzeszenie stanowią jedyny zwyczajny sposób, przez który wierny, świadomy grzechu ciężkiego, dostępuje pojednania z Bogiem i Kościołem. Jedynie niemożliwości fizyczne lub moralne zwalniają od takiej spowiedzi. w takiej sytuacji pojednanie może się dokonać również innymi sposobami²⁰. Osoby z niepełnosprawnością powinny mieć dostęp do tego sakramentu w odpowiednim czasie i formie – SPOWIEDŹ NA PIŚMIE.

---

¹⁸ KPK, Kanon 899, par. 3.

¹⁹ Por. Lumen Gentium, 11.

²⁰ Por. KPK, Kanon 960.

.....
*Tylko ci, którzy działają świadomie, są zdolni do
popętnienia grzechu ciężkiego.*
.....

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną często są świadomi popełniania czynów, które są grzeszne i mogą doświadczać poczucia winy i smutku. Zatem tak długo, jak osoba jest zdolna do skruchy za popełnione grzechy – nawet jeśli nie potrafi opisać grzechu dokładnie słowami – może otrzymać rozgrzeszenie sakramentalne.

W przypadku osób o mało rozwiniętych umiejętnościach komunikacyjny żal za grzechy jest akceptowany, nawet jeśli ta skrucha wyraża się gestem lub wzrokiem, a nie słownie. Zadając pytania i przydzielając pokutę, spowiednik powinien postępować z rozwagą i dyskrecją z uwzględnieniem sytuacji penitenta²¹.

Zaproś osoby z głęboką niepełnosprawnością intelektualną, które nie mogą doświadczyć nawet minimalnej skruchy, aby uczestniczyły fizycznie (adekwatnie do swoich możliwości) w akcie pokuty powszechnej wraz z resztą wspólnotą.

2.2.5. Namaszczenie chorych

Poprzez namaszczenie chorych Kościół poleca Chrystusowi cierpiącego wiernego, który jest poważnie chory, aby został uwolniony od cierpienia i zbawiony²².

Ponieważ niepełnosprawność niekoniecznie i nie zawsze oznacza chorobę, katolicy z niepełnosprawnością powinni otrzymać ten sakrament na tej samej zasadzie i pod tym samym warunkiem jak każdy inny członek wspólnoty.

---

²¹ Por. Kanon 978, par. 1; 979, 981.

²² Por. KPK, Kanon 998.

2.2.6. Sakrament małżeństwa

Małżeństwo jest przymierzem między mężczyzną a kobietą²³.

Wszystkie osoby, którym prawo nie zabrania, mogą zawrzeć małżeństwo²⁴.

Osoby z niepełnosprawnością mają prawo do zawarcia małżeństwa i mogą oczekiwać wsparcia Kościoła w celebrowaniu ich związku. Podobnie jak wszyscy muszą spełniać wymagania Kościoła dotyczące ważności małżeństwa, co oznacza, że rozumieją zobowiązania, jakie podejmują na całe życie i są w stanie przyjąć i przestrzegać praw i obowiązków wynikających z małżeństwa²⁵.

Włączenie osób niepełnosprawnych do kursów przedślubnych jest szczególnym sposobem wspierania zarówno ich potrzeb, jak i darów. Warto zorganizować nauki, które prowadzone są wyłącznie dla par niepełnosprawnych.

Należy dołożyć starań, aby dostosować rytuały do potrzeb konkretnej pary, która bierze ślub. Niestyszający powinni mieć możliwość wypowiedzenia przysięgi małżeńskiej w języku migowym, jeżeli język migowy jest ich podstawowym środkiem komunikacji lub z udziałem tłumacza języka migowego²⁶.

Prawo Kanoniczne określa, że niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy: są nie w pełni władz umysłowych; mają poważny brak rozeznania w ocenie istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych; z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich²⁷. Należy podkreślić, że niezdolność dokonania stosunku małżeńskiego czyni je nieważnym. Jeżeli przeszkoda niezdolności jest wątpliwa, nie należy zabraniać zawarcia małżeństwa ani dopóki trwa wątpliwość, orzekać o jego nieważności²⁸.

---

²³ Por. PKP, Kanon 1055.

²⁴ Por. KPK, Kanon 1058.

²⁵ Por. KPK, rozdział II – IV.

²⁶ Por. KPK, Kanon 1104, 1106.

²⁷ Por. KPK, Kanon 1095.

²⁸ Por. KPK, Kanon 1084, par. 1-2.

W przypadku niepewności, czy osoba z niepełnosprawnością może otrzymać sakrament małżeństwa i jest w stanie podjąć się zobowiązań wynikających z istniejącej niepełnosprawności, należy delikatnie rozważyć tę decyzję wspólnie z zainteresowanymi osobami oraz/lub wraz z ich rodzinami czy opiekunami. Nade wszystko jednak w przypadku wątpliwości należy skonsultować sprawę z ekspertami diecezjalnymi, a w razie potrzeby z ekspertami medycznymi. To co na początku może wydawać się przeszkodą do udzielenia małżeństwa, może zostać przezwyciężone odpowiednią radą i wsparciem lub poszerzeniem wiedzy.

3. WSPÓŁPRACA I DIALOG

Parafia i wspólnota (propozycje poznania i włączania, integracji, animacji na rzecz osób z niepełnosprawnością)

Ponieważ parafia jest centrum chrześcijańskiego życia dla większości katolików, należy dołożyć wszelkich starań, aby włączyć w życie duszpasterskie wszystkich parafian.

Rozpoznanie niepełnosprawności w okresie prenatalnym lub we wczesnych latach życia dziecka może być niezwykle trudnym czasem dla rodziców. Towarzyszenie im w tej sytuacji, zachęcanie do korzystania z sakramentów, podtrzymanie lub rozbudzenie wiary i proponowanie faktycznej pomocy może być źródłem ich żywej obecności w Kościele.

Należy podjąć szczególny wysiłek, aby poznać i zaspokoić potrzeby tych parafian z niepełnosprawnością, którzy funkcjonują w swoich domach lub domach opieki, lecz nie mogą być fizycznie obecni w świątyni. Częste wizyty duszpasterskie i różnorodne formy parafialnej i diecezjalnej komunikacji społecznej to niektóre z wielu sposobów, jakie można podjąć na rzecz włączenia wszystkich osób niepełnosprawnych w życie parafii.

Zaproś i zachęć osoby z niepełnosprawnością, ich rodziny i przyjaciół do dzielenia się swoimi pomysłami na temat tego, w jaki sposób chcieliby wziąć udział w liturgii oraz w życiu parafii. Pełna dostępność może nie zawsze być możliwa dla każdej parafii, jednak pożądane jest, aby przynajmniej jedna z form udziału była w pełni dostępna.

Dobrym rozwiązaniem jest podjęcie współpracy przez kilka parafii w zakresie pomocy i wsparcia w realizacji posługi wobec osób niepełnosprawnych.

Proponowane działania i aktywności:

- zrób spis osób z niepełnosprawnościami (notuj fakty, spostrzeżenia, problemy, możliwości, pomysły na włączenie w życie Kościoła), by być z nimi w regularnym kontakcie;
- zaproponuj celebrację Mszy św. domowej z osobą z głęboką niepełnosprawnością i jej rodziną. Może być ona sprawowana przy okazji specjalnych wydarzeń, szczególnie podczas świąt lub bez szczególnej okazji);
- stwórz grupę wolontariuszy, która będzie pomocna zarówno Tobie, jak i osobom niepełnosprawnym i ich rodzicom (zaprosz do tej grupy także osoby niepełnosprawne, one również mogą pomagać innym!);
- zadбай o uporządkowaną przestrzeń i otoczenie liturgiczne (otwarta przestrzeń, oświetlenie, kolor i dekoracja oraz o dostępność architektury);
- zorganizuj rekolekcje dla osób z niepełnosprawnością i ich rodzin;
- zainicjuj kilka razy w roku dzień odwiedzin (osoby pełnosprawne odwiedzają osoby niepełnosprawne);
- zorganizuj niedziele (wybranych) niepełnosprawności, włącz – jeśli to możliwe – osoby niepełnosprawne w przygotowanie liturgii, przygotuj ulotki oraz informacje przybliżające daną niepełnosprawność;
- zorganizuj piknik, w przygotowaniu którego wezmą udział wszyscy, włącznie z osobami z niepełnosprawnością (każdy wniesie to co lubi, potrafi, chce);
- zaprosz osobę niepełnosprawną do obrzędu mycia nóg podczas Liturgii Wielkiego Piątku;
- zaproponuj osobie niepełnosprawnej pełnienie roli lidera we wspólnocie modlitewnej;
- zaprosz wszystkie dzieci (niepełno i pełnosprawne) do wspólnego świętowania narodzin Jezusa (nie z prezentami, lecz z tortem i wspólną zabawą);
- zainicjuj Dzień Prezentu – stwórz pary mieszane (jeśli to możliwe osoba pełnosprawna wspólnie z niepełnosprawną), które zanoszą bez okazji prezenty wybranym osobom (starszym, samotnym, wielodzietnym rodzinom lub innym);

4. GOŚCINNY DOM

Praca i wsparcie opiekunów i rodzin osób niepełnosprawnych.

Wielu rodziców i opiekunów dzieci lub osób z niepełnosprawnością często jest bardzo ograniczona czasowo ze względu na wysoki stopień opieki i wymagane wsparcie. To może ograniczać podjęcie uczestnictwa w życiu wspólnotowym Kościoła.

Zatroszcz się o alternatywne metody dotarcia, podtrzymania kontaktu, zaangażowania oraz wsparcia tych rodzin.

Proponowane aktywności:

- zadbaj o dostosowaną możliwość udziału w liturgii oraz adoracji (w domu lub transmisja online);
- spotykaj się z rodzinami, w których jest osoba z niepełnosprawnością, poznawaj, rozmawiaj, organizuj dla nich pomoc i potrzebne artykuły;
- zorganizuj **Wieczór dla Rodziców** – wspólnie z wolontariuszami zaplanuj w kościele wspólny wieczór dla dzieci z niepełnosprawnością, aby rodzice w tym czasie mogli mieć czas tylko dla siebie;
- **Dlaczego my?** – zaproponuj seminaria, na których Ty lub inna zaproszona osoba poruszy tematy odnoszące się do egzystencjalnych problemów i trudnych zagadnień (doświadczenie cierpienia, niepełnosprawności, zagrożonej ciąży, utraty dziecka);
- **rekolekcje dla osób z niepełnosprawnością i ich rodzin** – mogą być jednodniowe, połączone z daniem świadectwa, wspólnym posiłkiem, czasem rozmowy;
- zaproponuj **Dzień Matki Dziecka z Niepełnosprawnością**, zorganizuj dla niej pomoc i odpoczynek;
- **Niedziela dla Rodziny** – włącz jedną rodzinę w celebrację liturgii, choćby to była obecność bliżej ołtarza, przeczytanie fragmentu Pisma Świętego lub poprowadzenie modlitwy wiernych;

- zaprosz teatr, chór lub zespół w którym uczestniczą także osoby niepełnosprawne, aby dały świadectwo pełnego uczestnictwa.

Warto uczestniczyć w obchodach Dnia Osób Niepełnosprawnych, ponieważ jest to sposób wsparcia społeczności niepełnosprawnych i promowania idei równości oraz szacunku dla różnorodności. W różnych krajach i społecznościach obchody tego dnia mogą przybierać różne formy: konferencje, kampanie informacyjne, wydarzenia kulturalne, warsztaty, konkursy czy akcje charytatywne. To również okazja do refleksji nad postępami, jakie zostały osiągnięte w zakresie praw osób niepełnosprawnych oraz do identyfikacji obszarów, w których konieczne są dalsze działania. Dni w kalendarzu dedykowane osobom niepełnosprawnym mogą stać się inspiracją dla kapłanów, grup parafialnych i wszystkich wiernych do uwrażliwienia i włączenia osób o specyficznych potrzebach w pełnię duszpasterskiego życia parafii.

Międzynarodowy Dzień Osób Niepełnosprawnych obchodzony jest **3 grudnia** (ustanowiony w 1992 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ).

Jednak ten dzień nie jest jedynym w kalendarzu, który dedykowany jest osobom z niepełnosprawnością. Poniżej przedstawiona jest lista dni, o których warto wiedzieć i pamiętać:

4 styczeń – rocznica urodzin Braille’a

27 styczeń – Światowy Dzień Trędowatych

11 luty – Światowy Dzień Chorego

14 luty – Dzień Chorych na Padaczkę

23 luty – Ogólnopolski Dzień Walki z Depresją

trzecia niedziela marca – Światowy Dzień Inwalidów i Ludzi Niepełnosprawnych

11 kwiecień – Międzynarodowy Dzień Cierpiących na Chorobę Parkinsona

2 maj – Światowy Dzień Astmy

5 maj – Europejski Dzień Walki z Dyskryminacją Osób Niepełnosprawnych oraz Dzień Godności Osoby z Niepełnosprawnością Intelktualną

14 wrzesień – Światowy Dzień Chorych na Schizofrenię
21 wrzesień – Światowy Dzień Choroby Alzheimerera
29 wrzesień – Międzynarodowy Dzień Nieśłyszących
1 październik – Międzynarodowy Dzień Ludzi Starszych
10 październik – Światowy Dzień Zdrowia Psychicznego
15 październik – Międzynarodowy Dzień Białej Laski
13 listopad – Międzynarodowy Dzień Niewidomych
pierwszy tydzień grudnia – Europejski Tydzień Autyzmu
3 grudzień – Światowy Dzień Osób Niepełnosprawnych
5 grudzień – Międzynarodowy Dzień Wolontariusza oraz Dzień Pomocy Cierpiącym

Kościół, w kontekście inkluzji osób niepełnosprawnych, odgrywa istotną rolę jako wspólnota wspierająca i akceptująca wszystkich wiernych. Kościół aktywny jest Kościołem otwartym dla wszystkich, zatem wszyscy są do niego zaproszeni. Są także wezwani do odpowiedzialności za kształt i zakres swojej obecności, a nawet tego jaki poziom inkluzywności Kościół prezentuje. Wspólnototwórczy wymiar działalności pastoralnej przejawia się także w integrowaniu całej społeczności, niepełno i pełnosprawnych oraz ich rodzin i bliskich, włączając w ten proces duszpasterza. Idea aktywnego Kościoła zakłada – według słów papieża Franciszka – zaproszenie do podążania razem i słuchania siebie nawzajem. Zrozumienia, że w Kościele nie ma nas i ich, ale jedno my, gdzie każdy wnosi swoje dary jak i ograniczenia. Świadomość oparta na fakcie, że wszyscy jesteśmy częścią tego samego wrażliwego człowieczeństwa, eliminuje wszelkie arbitralne rozróżnienia i otwiera drzwi do udziału każdego ochrzczonego w życiu Kościoła.

